

ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑ I

Στὴν ἐργασία αὐτὴ ἐτυμολογοῦνται λέξεις ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν Πυλαία Θεσσαλονίκης καὶ τὴν Πεντάπολη Σερρῶν, καὶ συγχρόνως, μὲ ἀφορμὴ καὶ ἀφετηρία μιὰ ἀπὸ τὶς ἐτυμολογίες, γίνεται προσπάθεια νὰ ἐρευνηθεῖ μιὰ εὐρύτερη ἐτυμολογικὴ οἰκογένεια.

βρηγός ὁ

Ἡ λέξη *βρηγός* χρησιμοποιεῖται στὴν Πυλαία μὲ τὴ σημασία «ἀπότομος γκρεμὸς καὶ κυρίως αὐτὸς ποὺ τὸ φρύδι του προεξέχει σὲ σχέση μὲ τὴ βάση του ποὺ εἶναι κούφια». Εἶναι βέβαιο πώς ἡ λέξη μας ἀνάγεται στὸ ἀρχ. πρηὼν (= προεξέχον μέρος γῆς ἢ δρους ἔξοχή, ἢ ἀκρωτήριον)¹, ποὺ, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ ἀείμνηστος N. Ἀνδριώτης στὸ «Lexikon der Archaismen»², σώζεται στὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα μὲ τὶς ἀκόλουθες μορφές: πρήγουνας, πρήγυνας, πρηώνα ἡ, πρηῷδι τό, πρώνια τά, πρηῶνας ὁ, πρήγωνας, πρωὶ τό, πηριῶνες οἱ, πρηώνια τά, πηροցιώνια. Ὁ τύπος *βρηγός* ποὺ συναντοῦμε στὴν Πυλαία προῆλθε ἀπὸ τὴ λ. πρηὼν μὲ ἡχηροποίηση τοῦ π (πβ. ποντικός > *bονδικός*, παγίδα > *baγίδα*³), ἀνάπτυξη μεσοφωνηντικοῦ γ, ποὺ εἶναι γνωστὴ καὶ στὴν κοινὴ ΝΕ καὶ στὰ ἰδιώματά της (πβ. ἀέρας > ἀγέρας, ἀκούω > ἀκούγω κ.ἄ.)⁴ καὶ μετάβαση τῆς λέξης στὰ δευτερόκλιτα σὲ -ος (πβ. μαθὼν > μαθός, παθὼν > παθός)⁵.

Παράλληλα ὅμως ἡ λέξη *βρηγός* χρησιμοποιεῖται στὴν Πυλαία σὲ φράσεις ὅπως: κόκκινα *βρηγός* εἶνι τὰ μάτια τ' ἢ ἀπλὰ *βρηγός* εἶνι τὰ μάτια τ', γιὰ νὰ δηλώσει τὰ κοκκινισμένα, τὰ ἐρεθισμένα μάτια, κι αὐτό, γιατὶ τάχα εἶναι κόκκινα σὰν τὸ χῶμα τῶν «βρηγῶν». Ἡ παρομοίωση αὐτὴ, πού, κατὰ τὴ γνώμη μου, γεννήθηκε ἐκ τῶν ὑστέρων, γιὰ νὰ δικαιολογήσει τὴ φωνητικὴ ταύτιση δύο ἐτυμολογικὰ ἄσχετων λέξεων, δὲν πρέπει νὰ μᾶς παραπλα-

1. Liddell-Scott - Κωνσταντίνη, Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, λ. πρηῶν.

2. N. Andriotis, Lexikon der Archaismen in neugriechischen Dialekten, Wien 1974, λ. πρηὼν.

3. N. Andriotis, Zur vermeintlichen Nasalentwicklung im Neugriechischen «Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher» 17(1943)112 κ.ἔ. [=Αντιχάρισμα, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 14 κ.ἔ.]

4. Μ. Φιλήντα, Γραμματικὴ τῆς ρωμαΐκης γλώσσας, Ἀθήνα 1907, σ. 108.

5. Γ. Ν. Χατζιδάκη, MNE 2, σ. 9.

νήσει στὴν ἀναγνώριση τοῦ ἔτυμου τῆς δεύτερης λέξης. Πιστεύω πώς, στὴ δεύτερη περίπτωση, στὴ λέξη *βρηγός* ὑπόκειται τὸ ἀρχ. πρηδῶν ἡ (= φλόγωσις, φλεγμονή)¹. Ἀπὸ τὸ πρηδῶν φτάσαμε στὸ *βρηγός* τῆς Πυλαίας μὲ ἡχηροποίηση τοῦ π,² μετάβαση τῆς λέξης στὰ δευτερόκλιτα σὲ -ος³ (θὰ πρέπει νὰ εἶχε προηγηθεῖ ἀλλαγὴ γένους δ> ἡ πρηδῶν κατὰ τὰ διγενὴ δ, ἡ πλαγῶν κ.ἄ.) καὶ τροπὴ τοῦ δ>γ, πιθανῶς ἀπὸ παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τῆς λ. *βρηγός* (= γκρεμός).

γλιρονγῶ

Τὸ ρ. γλιρονγῶ, ποὺ χρησιμοποιεῖται στὴν Πεντάπολη Σερρῶν μὲ τὴ σημασία «καθαρίζω τὸ χωράφι ἀπὸ τὰ χόρτα ποὺ ξερίζωσε τὸ ἀλέτρι», παράγεται ἀπὸ τὸ *ἀγριολογῶ (<ἀγρία + παραγωγικὴ κατάλ. -λογῶ) ποὺ σημαίνει «βοτανίζω τὴν ἄγρωστιν μετὰ τὴν αὔξησιν τοῦ σπαρτοῦ, ἐκριζῶ τὰ παράσιτα χόρτα ἀπὸ τοῦ ἄγρου, ἀφοῦ αὐξηθῇ τὸ σπαρτόν»⁴. Στὸ «Ιστορικὸ Λεξικὸ» καὶ στὸ λημμα *ἀγριολογῶ ὑπάρχει τύπος γριλονγῶ, ποὺ προῆλθε ἀπὸ τὸ *ἀγριολογῶ, μὲ ἀφαίρεση τοῦ ἀρκτικοῦ α (πβ. ἀλέθον > λέθον, ἀγράζω > γοράζω κ.ἄ.)⁵ καὶ ἀποσιώπηση τοῦ ι στὸ φωνηντικὸ σύμπλεγμα ιο (πβ. ἀγριοπατῶ > ἀγριπατῶ κ.ἄ.)⁶: ἀπὸ τὸ γριλονγῶ ἔχουμε γλιρονγῶ, μὲ ἀντιμετάθεση ρ-λ > λ-ρ (πβ. ρολόι > λορόι κ.ἄ.)⁷.

ζονμβλάρ'

Ἡ λ. ζονμβλάρ' (τὸ) σημαίνει στὰ Γρεβενὰ «σιδηρένιο κοπίδι, ποὺ τὸ χτυποῦν μὲ τὸ σφυρὶ καὶ τὸ χρησιμοποιοῦν γιὰ νὰ πελεκοῦν τὶς πέτρες καὶ νὰ χαράζουν τὴ μυλόπετρα»⁸. Ὁ Ε. Μπουντώνας στὴ μελέτη του «Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ίδιωματος Βελβεντοῦ καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ» γράφει γιὰ τὴ λ. ζιμπλάρ⁹ (τὸ) «σμιλάρι(ον) σμιλάρι - ζ'μπλάρι - ζιμπλάρι, ἃν δὲν εἶναι ξενικόν». Ἡ λέξη δὲν εἶναι ξένη· ἡ ἀναγωγὴ στὸ σμιλάρι εἶναι σωστὴ· μό-

1. Liddell-Scott-Kawnstauτινίδη, δ.π., λ. πρηδῶν.

2. N. Andriotis, Zur vermeintlichen Nasalentwicklung im Neugriechischen, δ.π., σ. 112 κ.ἔ.

3. Γ. N. Χατζιδάκη, δ.π., σ. 9.

4. «Ιστορικὸν Λεξικὸν Ἀκαδημίας», τ. Α', λ. ἀγριολογῶ.

5. Γ. N. Χατζιδάκη, MNE 1, 220 κ.ἔ., Μ. Φιλήντα, Γλωσσογνωσία καὶ Γλωσσογραφία Ἑλληνική, 2, σ. 136-137.

6. N. Ανδριώτης, Τὸ ίδιωμα τοῦ Λιβισιοῦ τῆς Λυκίας, Αθήνα 1961, σ. 34.

7. B. Φάβη, Μετάθεσις καὶ ἀντιμετάθεσις φθόγγων, «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 1(1939) 114 κ.ἔ.

8. M. Παπαϊωάννου, Τὸ γλωσσάριο τῶν Γρεβενῶν, Θεσσαλονίκη 1976, λ. ζονμβλάρ.

9. E. Μπουντώνα, Αρχεία Συλλόγου Κοραῆ, II, σ. 85.

νο δ ἐνδιάμεσος τύπος είναι διαφορετικός ἀπὸ αὐτὸν ποὺ προτείνει ὁ Μπουντώνας. Κατὰ τὴ γνώμη μου, ἔχουμε: *σμιλάρι > ζιμβλάρ¹*, μὲ μετάθεση τοῦ *μ* > *ζιμβλάρ'*, μὲ ἀνάπτυξη *h* ἀνάμεσα στὰ *μ* καὶ *λ* (πβ. *μονλάρι > μ'λάρ - μβλάρ'*, *μηλιά > μ'λιά > μβλιά κ.ἄ.*)² > *ζουμβλάρ'*, μὲ χείλωση τοῦ *ι*, ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ διπλανοῦ *μ*³.

΄καντ’ λλούδα ἥ

Στὴν Πεντάπολη Σερρῶν *΄καντ’ λλούδα* λέγεται τὸ γνωστὸ ὠδικὸ πουλὶ καρδερίνα. Ἡ λέξη ἀνάγεται χωρὶς ἀμφιβολία στὸ ἀρχ. *ἀκανθυλλίς* (=καρδερίνα), ποὺ ἔφτασε στὴ σημερινὴ μορφὴ μὲ ἀφαίρεση τοῦ ἀρκτικοῦ *α*⁴, τροπὴ τοῦ συμφωνηκοῦ συμπλέγματος *νθ* > *ντ* (πβ. *κανθύλη > καντύλα, κάνθαρος > κάνταρος*)⁵ καὶ παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τῆς κατάλ. -ούδα.

κονρουζύνι καὶ κιραζún

Στὴν Παλαιόχωρα Χαλκιδικῆς *κονρουζύνι* λένε «τὸ σχοινὶ ποὺ δένουν τὰ βόδια»⁶. Γιὰ νὰ βροῦμε τὸ ἔτυμο τῆς λέξης αὐτῆς μᾶς βοηθᾶ τὸ πυλαιώτικο *κιραζún*, ποὺ ἔχει τὴν ἴδια ἀκριβῶς σημασία. **Έχοντας* ὑπόψη ὅτι τὰ βόδια, γιὰ νὰ τὰ ὀδηγήσουν, τὰ ἔδεναν μὲ ἔνα σχοινὶ ἀπὸ τὰ κέρατα, εὔκολα συμπεραίνουμε ὅτι τὸ *κιραζún* ἀνάγεται σὲ ἀμάρτυρο ἀρχ. **κεραζύγιον* (*κέρας + ζύγιον*), ποὺ γίνεται *κιραζún* μὲ ἀποβολὴ τοῦ μεσοφωνηντικοῦ *γ* καὶ συναίρεση τοῦ *ν* νέου συμπλέγματος *ύ-ι* σὲ *ύ*. *Ο* τύπος *κονρουζύνι* προέρχεται ἀπὸ τὸ **κεραζύγιον*, μὲ τροπὴ τοῦ *α* > *ο*, ἀπὸ ἐπίδραση τοῦ διπλανοῦ *ζ*⁷ καὶ προληπτικὴ ἀφομοίωση *ι(ε) - ον* > *ον - ον*.

λαμπ’ ρούδα ἥ

Ἔτσι λένε στὴν Αδριανὴ Δράμας τὴν πυγολαμπίδα· ἥ λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. *λαμπνός* (=πυγολαμπίδα) > *λαμπνρίδα*⁸ > *λαμπ’ ρούδα*, μὲ παρετυμολογικὴ ἐπίδραση τῆς κατάλ. -ούδα καὶ ἀποβολὴ τοῦ ἄτονου *ι*, ποὺ εἶναι κανονικὴ στὰ βόρεια ἴδιώματα.

-
1. Στὸ Χορτιάτη Θεσσαλονίκης.
  2. Γ. *΄Α ν α γ ν ω σ τ ο π ο ύ λ ο ν*, «Αθηνᾶ» 36(1924)64.
  3. Χ. Συμεωνίδη, Χείλωση στὴ Μεσαιωνικὴ καὶ Νέα Ελληνική, «Βυζαντινά» 4(1972) 248.
  4. Γ. Μ. Χατζιδάκη, MNE 2, σ. 220 κ.ἔ., Μ. Φιλήντα, Γλωσσογνωσία, δ.π., σ. 136-137.
  5. N. Andriotis, Lexikon, δ.π., λ. *κανθύλη* καὶ *κάνθαρος*.
  6. Δ. Τσιότρα, «Χρονικὰ Χαλκιδικῆς» 4(1965)218.
  7. Χ. Συμεωνίδη, δ.π., σ. 248.
  8. N. Andriotis, Lexikon, δ.π., λ. *λαμπνρίς*.

λουκαν' κάς δ

‘Η λέξη *λουκαν'*κάς ἀπαντᾶ στὴν Πυλαία μὲ τὴ σημασία «ψηλὸς καὶ ἀσουλούπωτος, αὐτὸς ποὺ ἔχει μεγάλα πόδια». ‘Η σύνδεση τῆς λέξης μὲ τὸ οὐσιαστικὸ *λουκάνικο* εἶναι, σὲ μιὰ πρώτη φάση, καὶ φυσική καί, θά ’λεγα, ἀναπόφευχτη· ἡ φωνητικὴ ὁμοιότητα καὶ ἡ ἔλλειψη δυσκολιῶν στὸ σημασιολογικὸ ἐπίπεδο εἶναι τέτοια, ποὺ ἐμποδίζουν ἀκόμη καὶ τὴν ἐμφάνιση τῆς ἀμφιβολίας, ποὺ σὲ ἄλλες λέξεις, λιγότερο διαφανεῖς έτυμολογικά, εἶναι αἰτία καὶ ἀφετηρία γιὰ τὴν ἀναζήτηση τοῦ ἐτύμου.

Παρ’ ὅλα αὐτά, οἱ δυὸς λέξεις εἶναι, ὅπως θὰ φανεῖ παρακάτω, ἀσχετες έτυμολογικά. ‘Η λ. *λουκαν'*κάς συνδέεται, κατὰ τὴ γνωμὴ μου, μὲ τὸ *ξλουκανίκας* (= Mensch mit Storchbeinen)¹ τῆς Λέσβου, ποὺ ὁ P. Kretschmer θεωρεῖ σύνθετο ἀπὸ τὶς λέξεις *ξύλο* καὶ *καννί*. Οἱ λέξεις εἶναι, ὅπως βλέπουμε, συνώνυμες, ἔτσι οἱ δυσκολίες ποὺ παρουσιάζει ἡ ἐτυμολόγηση τοῦ *λουκαν'*κάς ἀπὸ τὸ *ξλουκανίκας* περιορίζονται στὸν τομέα τῆς φωνητικῆς. ‘Η μετακίνηση τοῦ τόνου στὴ λήγουσα δὲν παρουσιάζει προβλήματα· πιθανότατα ἔγινε κατὰ τὰ ποιοτικὰ μεγεθυντικὰ φρυδάς, κοιλαράς κτλ. Εὔκολα ἐξηγεῖται καὶ ἡ ἀποβολὴ τοῦ *ι*, ποὺ ἔμεινε ἄτονο μετὰ τὴ μετακίνηση τοῦ τόνου· ὅπως γνωρίζουμε, ἡ ἀποβολὴ τῶν ἄτονων *ι* καὶ *κ* εἶναι κανονικὴ στὰ βόρεια ίδιώματα. Πᾶς δικαιολογεῖται ὅμως ἡ ἀποβολὴ τοῦ *ξ*; Στὸ ίδιομα τῆς Πυλαίας παρατηρεῖται καὶ μιὰ ἄλλη περίπτωση ἀποβολῆς τοῦ *ξ*, ποὺ μᾶς βοηθᾶ νὰ κατανοήσουμε τὴν ἀποβολὴ του στὴν ἀρχὴ τῆς λ. *ξλουκανίκας*. Συγκεκριμένα στὴν Πυλαία ἡ φρ. *ποιός ξέρει ἀκούγεται πῆδος ξέρει*² καὶ *πῆδος ξέρει*³. Στὴ δεύτερη περίπτωση εἶναι φανερὸ πῶς εἴχαμε ἀποβολὴ τοῦ *κ* ἀνάμεσα στὸ *ς* καὶ *σ* (*πῆδος ξέρει* > *πῆδος σέρει*) καὶ στὴ συνέχεια ἀφομοίωση τοῦ *ς* πρὸς τὸ *σ* καὶ ἀπλοποίηση (*π.β. καὶ ἡπειρωτικὸ σέρει*², γιὰ τὸ δποῖο δ Ε. Μπόγκας γράφει: «*σέρει*’ ἀντὶ *ξέρει*, δταν προηγήται αὐτοῦ λέξη ποὺ τελειώνει σὲ *σ* καὶ ίδια στὸ *ποιός* “*ποιός σέρει*” (= *ποιός ξέρει*)). Μὲ τὸν ίδιο τρόπο, κατὰ τὴ γνώμη μου, ἀπὸ τὴν αἰτιατ. πληθυντ. *τ'*ς (< τοὺς) *ξλουκαν'*κάδις, εἴχαμε, μὲ ἀποβολὴ τοῦ *κ* ἀνάμεσα στὰ δύο *ς*, *τ'*ς **σλουκαν'*κάδις καὶ στὴ συνέχεια μὲ ἀπλοποίηση τῶν δύο *ς*, *τ'*ς *λουκαν'*κάδις καὶ ὀνομαστικὴ δ *λουκαν'*κάς.

πισκούτ' τὸ

‘Η λ. *πισκούτ'* σημαίνει στὴν Πυλαία «τὸ ἀπάγκειο, τὸ μέρος πού δέν προσβάλλεται ἀπὸ τὸν ἄνεμο». ἡ ίδια λέξη μὲ τὴ μορφὴ *πισκούδιον* (=ἀ-πάνεμο μέρος)³ ἀπαντᾶ καὶ στὴ Γαλάτιστα Χαλκιδικῆς. Γιὰ τὴν προέλευση

1. P. Kretschmer, Der heutige lesbische Dialekt, Wien 1905, σ. 451.

2. Ε. Μπόγκα, Τὰ γλωσσικά ίδιώματα τῆς Ήπείρου, τ. Α', Ιωάννινα 1964, σ. 343.

3. Β. Καλογέρη, «Χρονικά Χαλκιδικῆς» 2(1962)246.

τῆς λ. πισκούδιον ὁ Β. Καλογεράς παρατηρεῖ: «‘Η ἑτυμολογία εἶναι δύσκολη. Μήπως παράγεται ἀπὸ τὸ ἐπίρρ. ὅπίσω + κώδεια ἡ, κωδία (κεφαλὴ) καὶ σημαίνει τὸ πίσω καὶ φυλαγμένο μέρος;»¹.

Κατὰ τὴν γνώμη μου, ἡ λ. πισκούτ’ εἶναι μεταρρηματικὸ οὖσ. ἀπὸ τὸ ρ. ἀποσκοντώνω, πού, δῆπος μᾶς πληροφορεῖ τὸ «Ιστορικὸ Λεξικό», σημαίνει «στεγάζομαι ὑπὸ δέντρον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βροχῆς»² ἢ ἀπὸ τὸ ρ. *ἀποσκοντεύω, γιὰ τὸ δόπιο τὸ Ιστορικὸ μᾶς δίνει τὶς σημασίες «1) καταφεύγω που εἴτε πρὸς διανυκτέρευσιν εἴτε πρὸς ἀνάπαυσιν, καταλύω, 2) καταφεύγω ὑπὸ σκέπην, ἔξασφαλίζομαι»³. Ἀπὸ τὸ ἀποσκοντώνω ἢ *ἀποσκοντεύω ἔχουμε ὑποχωρητικὰ *ἀποσκούτι (πβ. ζυγίζω > ζύγι, δλημερίζω > λημέρι κ.ἄ.)⁴ > πισκούτ’, μὲ τροπὴ τῆς ἀπὸ->πι-⁵ (πβ. ἀποσκότι > πισκότ)⁶ καὶ ἀποβολὴ τοῦ ἄτονου τελικοῦ ι ποὺ εἶναι κανονικὴ στὰ βόρεια ιδιώματα.

προνσκήμ⁷ τὸ

‘Η λ. προνσκήμ⁸ ἀπαντᾶ στὴν Πυλαίᾳ μὲ τὴ σημασία «νυφικὸς πέπλος». ‘Η λέξη μας προέρχεται ἀπὸ τὸ *πρόσχήμιον, ὑποκοριστικὸ τοῦ ἀρχ. πρόχημα «1) πᾶν τὸ ἔμπροσθέν τινος κρατούμενον, ὅθ. τὸ προβαλλόμενον ὡς κάλυμμα, τὸ προκάλυμμα // κ. νεώτ. πρόφασις, προσποίησις· ‘Ησ. «πρόσχημα, πρόφασις, ὑπόκρισις, προκάλυμμα, 2) προοίμιον, πρόλογος, εἰσαγωγή, 3) προβαλλόμενον ὡς κόσμημα, καλλώπισμα, στολίδι, 4) ἔξωτερική» δψις ἢ κατάστασις πληγῆς // ὄψις, θέα, 5) μτγν. κ. μσν. ἐνδυμασία, στολή, φορεσιά // εἰδ. τὸ μοναχικὸν ἐνδυμα»⁹.

σιβραΐδ¹⁰ τὸ - γλαφτήρι τὸ

Σιβραΐδ¹¹ λέγεται στὴν Πυλαίᾳ ἡ ξύλινη σφραγίδα μέ τὴν ὅποια σφραγίζουν τὶς λειτουργιές καὶ τὶς μπουγάτσες. ‘Η λέξη προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχ. σφραγίδιον, μὲ ἀνάπτυξη ¹², γιὰ νὰ ἀποφύγουμε τὸ δυσκολοπρόφερτο σφρ, ήχηροποίηση τοῦ φ⁹ μπροστὰ στὸ ρ καὶ ἀποβολὴ τοῦ μεσοφωνηεντικοῦ γ¹⁰.

1. “Ο.π.

2. «Ιστορ. Λεξ. Ἀκαδ.», τ. Β', λ. ἀποσκοντώνω.

3. “Ο.π., λ. ἀποσκοντεύω.

4. Μ. Φιλήντα, Γλωσσογνωσία, τ. 3, σ. 76-78.

5. I. Βογιατζίδον, ‘Η πρόθεσις ἀπὸ ἐν τῇ Νέᾳ Ἑλληνικῇ, «Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς» 5(1918)149.

6. «Ιστορ. Λεξ. Ἀκαδ.», τ. Β', λ. ἀποσκότι,

7. Δ. Δημητράκον, Μέγα Λεξικὸν ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθῆναι (1953), λ. πρόσχημα.

8. Μ. Φιλήντα, Γραμματική, δ.π., σ. 107-108.

9. N. Andriotis, Zur vermeintlichen Nasalentwicklung im Neugriechischen, δ.π., σ. 117.

10. Γ. Ν. Χατζηδάκη, MNE, τ. 2, σ. 345.

Στὸ Βελβεντὸ Κοζάνης ἡ σφραγίδα γιὰ τὶς λειτουργιὲς λέγεται φλαστηρό¹. Ὁ Μπουντώνας συνδέει τὴ λ. μὲ τὸ σφραγιστηρόν ἀντίθετα, ὁ καγγητῆς Ἀ. Τσοπανάκης στὴν ἐργασία του «Διαλεκτικὰ Μακεδονίας»², ἀφοῦ ἔτυμολογεῖ τὴ λ. γλαφτήρι, ποὺ ἔχει τὴν ἴδια σημασία μὲ τὸ σιβραῖδ³ τῆς Πυλαίας καὶ τὸ φλαστηρό τοῦ Βελβεντοῦ, ἀπὸ τὸ *κολαπτήριον, ὑποκοριστικὸ τοῦ κολαπτῆρο (= γλυφίς, γλύφανον), γράφει: «Μιὰ τελευταία ὑποχρέωση θὰ ἥταν νὰ προσέξουμε μήπως τὸ φλαστηρό τοῦ Βελβεντοῦ δὲν προέρχεται ἀπὸ τὸ σφραγιστηρόν (;)· ὁ σχηματισμὸς σφραγιστήρι-σφραγιστηρὸν μοῦ φαίνεται δύσκολος, (ὅπως δύσκολη μοῦ φαίνεται ἡ παραγωγὴ γλαφτήρι-γλαφτηρόν), δχι ὅμως καὶ ἡ φωνητικὴ τροπὴ σὲ *βλαχτηρὸ > *βλαστηρὸ > φλαστηρό». Κατὰ τὴ γνώμη μου, δὲν ὑπάρχουν δυσκολίες στὴν παραγωγὴ τοῦ φλαστηρὸ ἀπὸ τὸ σφραγιστηρό. Ὁ σχηματισμὸς σφραγιστήρι -σφραγιστηρὸν μᾶς εἶναι στήμερα γνωστός: στὴ Θεσσαλονίκη σώζεται ὁ τύπος σφραγιστερὸ⁴ (πβ. καὶ θυμιατήρι-θυμιατερό). Ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, δπως θὰ δοῦμε, φωνητικὲς δυσκολίες δὲν ὑπάρχουν: μὲ ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ τοῦ σ (πβ. σφραγιστήρι > φροῖστηρι⁴, ἔνσπάζω > ἔνπάζω κ.ἄ.)⁵, ἀποβολὴ τοῦ μεσοφωνηντικοῦ γ καὶ ἀφαίρεση τοῦ ι τοῦ διφθόγγου αϊ ποὺ δημιουργεῖται μετὰ τὴν ἀποβολὴ τοῦ γ (πβ. τάγιστρον > τάιστρον > τάστρον,⁶ σφραγιστὸ > σφραῖστὸ > φραστὸ)⁷ καὶ τέλος ἀνομοιωτικὴ τροπὴ ρ-ρ > λ-ρ (πβ. γρήγορα γλήγορα, περιστέρι > πελιστέρι κ.ἄ.)⁸ ἔχουμε τὸ φλαστιρό, ποὺ πρέπει νὰ γράφεται μὲ ι, γιατὶ προέρχεται ἀπὸ στένωση τοῦ ἄτονου ε.

«Ἄς δοῦμε ὅμως μήπως, ἀντίθετα ἀπὸ δ, τι ὑπέθεσε ὁ καθηγητῆς Ἀ. Τσοπανάκης, εἶναι δυνατὸ νὰ ἀνάγουμε τὸ γλαφτήρι στὴ λ. φλαστηρό. Θὰ μπορούσαμε, νομίζω, νὰ ἔχουμε φλαστιρὸ-*φλαστήρι κατὰ τὸ σχῆμα θυμιατερὸ-θυμιατήρι, σφραγιστερὸ-σφλαγιστήρι, καὶ ἀπὸ αὐτὸ *βλαστήρι, μὲ ἡχηροποίηση τοῦ φ⁹ μπροστὰ στὸ λ> *βλαχτήρι, ἵσως ἀναλογικὰ πρὸς τὰ ἀνοιχτήρι, καταβρεχτήρι κ.λ. (πβ. δμως καὶ τὰ στραγγιστήρι-στραγγιχτήρι ἀπὸ ἀορίστους στράγγισα καὶ στράγγιξα ἀντίστοιχα, δπότε θὰ πρέπει νὰ σκεφτοῦμε ἔναν ἀορίστο *σφράγιξα, ποὺ θὰ μᾶς ἔδινε *σφραγιχτήρι καὶ *φλαχτήρι) > γλαφτήρι, μὲ ἀντιμετάθεση καὶ μεταβολὴ τοῦ ποιοῦ τῶν φθόγγων

1. E. Μπουντώνα, δ.π., σ. 106.

2. A. Τσοπανάκη, «Μακεδονικά» 5(1961-63)452.

3. Σ. Σβαρόπουλος, Γλωσσάριο Βεροίας, Βέροια 1973, λ. σφραῖστρον.

4. N. Ανδριώτη, Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν Φαράσων, Ἀθήνα 1948, σ. 31.

5. M. Φιλήντα, Γραμματική, δ.π., σ. 85 κ.έ.

6. E. Μπόγκα, δ.π., τ. Α', λ. τάστρον.

7. E. Μπόγκα, δ.π., τ. Β', σ. 96.

8. M. Φιλήντα, Γραμματική, δ.π., σ. 84 κ.έ.

9. N. Andriotis, Zur vermeintlichen Nasalentwicklung im Neugriechischen, δ.π., σ. 117.

(πβ. βληχούνι > γληφούνι, *βλυχός > γλυφός κ.ά.)¹. Νομίζω ότι θὰ πρέπει νὰ προτιμήσουμε τὴν ἐτυμολογία αὐτή, γιατί, ἐκτὸς ποὺ δὲν παρουσιάζει φωνητικὲς δυσκολίες, ἔχει καὶ τὸ πλεονέκτημα νὰ συνδέει τὸ γλαφτήρι μὲ μιᾶ λέξη ποὺ ἐκφράζει τὸ ἴδιο ἀκριβῶς ἀντικείμενο καὶ κινεῖται στὸν ἴδιο γεωγραφικὸ χῶρο.

Γιὰ τὸν ἴδιο βασικὰ λόγο πρέπει, κατὰ τὴ γνώμη μου, νὰ ἀποφύγουμε καὶ τὴν ἀναγωγὴ τῆς λ. γλαφτήρι στὸ *γραπτήριον, ὑποκοριστικὸ τοῦ μτγν. γραπτήρ (= ὁ γράφων ἢ ὁ πρὸς γραφὴν κατάλληλος)². Τὴν ἄποψη αὐτή, ἂν καὶ φαίνεται νὰ ἔνισχυεται ἀπὸ τὴν ὑπαρξη τοῦ βοϊακοῦ γραφτήρ³ (τού) «γραφτήρι, γλυπτὴ παράσταση σὲ ἔύλο στρογγυλό, ποὺ φέρει στὴ μέση τὸν ἀμνό, ἀριστερὰ τὰ ἐννέα τάγματα τῶν ἀγγέλων καὶ δεξιὰ τὴ Θεοτόκο. Μὲ τὸ γραφτήρι σφραγίζουν τὶς λειτουργίες»³, πρέπει νὰ τὴν ἀπορρίψουμε καὶ γιὰ ἔναν ἄλλο λόγο: ἡ προστατευτικὴ παρουσία τοῦ ρ. γράφω νομίζω πῶς θὰ ἐμπόδιζε τὴν ἀνομοίωση ρ-ρ > λ-ρ καὶ τὴν τροπὴ τῆς λ. γραφτήρι σὲ γλαφτήρι. "Ετσι, εἶναι πιθανότερο νὰ δεχτοῦμε ότι τὸ γραφτήρ³ προήλθε ἀπὸ τὸ γλαφτήρ³, μὲ ἐπίδραση τοῦ ρ. γράφω.

*Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΧΡΗΣΤΟΣ ΤΖΙΤΖΙΛΗΣ

S U M M A R Y

Christos Tzitzilis, Etymology of macedonian words.

The author deals with the etymology of some dialect-words which we find in Macedonian villages. The words he deals with are the following: *βρηγὸς* (<*πρηγὼν*), *βρηγὸς* (<*πρηδὼν*), *γλιτρουγῶ* (<**ἀγριολογῶ*), *καντ'λλούδα* (<*ἀκανθυλλίς*), *κιραζὺ* καὶ *κουρουζύνι* (<**κεραζύγιον*), *λουκαν'κὰς* (<*ξυλοκαννίκας*), *πισκούτ'* (<*ἀποσκούτι*), *προυσκήμ'* (<**προσχήμιον*, diminutive of *πρόσχημα*), *σιβραΐδ'* (<*σφραγίδιον*), *φλαστιρὸ* (<*σφραγιστερό*), *γλαφτήρι* (<**φλαστήρι < σφραγιστήρι*) καὶ *ζουμβλάρ'* (<*σμιλάρι*).

1. Β. Φάβη, Μετάθεσις καὶ ἀντιμετάθεσις φθόγγων, «Λεξικογραφικὸν Δελτίον» 2(1940)77.

2. Liddell-Scott-Kownstantinidη, δ.π., λ. γραπτήρ.

3. Φ. Παπανικολάου, Γλώσσα καὶ λαογραφία ἐπαρχίας Βοΐου, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 81.